

УДК 811.161.2'282.3

НАЗВИ СТРАВ ІЗ БОРОШНА У ГОВІРКАХ ПІДГАЄЧЧИНИ**Новіцька О. І.**

У статті подається лексико-семантичний аналіз однієї лексичної мікрогрупи назв їжі – назв страв з борошна, уживаних у говірковому мовленні мешканців Підгаєччини. З'ясовано співвіднесеність обстеженої говірки з іншими українськими говорами, визначено основні принципи номінації в зазначеній тематичній групі лексики.

Ключові слова: говірка, сема, лексема, номен, лексико-семантична група, назви їжі.

В статье подано лексико-семантический анализ одной лексической микрогруппы названий пищи – названий блюд из муки, употребляемых в говорковой речи жителей Подгаеччины. Выяснено соотношение обследованных говоров с другими украинскими говорами, определены основные принципы номинации в указанной тематической группе лексики.

Ключевые слова: говор, сема, лексема, номен, лексико-семантическая группа, названия пищи.

The article undertakes lexical and semantic analysis of the lexical microgroup of food names - names of dishes made of flour, used in Pidhayechchyna dialect. Correlation of surveyed accent with other Ukrainian dialects, the basic principles of nomination in content vocabulary group are determined.

Key words: accent, sememe, lexeme, lexicasemantic group, names of food

Протягом останніх десятиліть в українському мовознавстві помітно зріс інтерес до вивчення ТГ “Назви їжі і кухонного начиння”. Зважаючи на те, що посуд та кухонне начиння пов’язані з процесом приготування їжі та харчуванням, часто ці групи лексики описують у комплексі.

Словникове розмаїття українського діалектного мовлення потребує ретельного вивчення в етимологічному, семантичному, ареалогічному та інших аспектах. Лексика на позначення їжі викликає неабиякий інтерес діалектологів, оскільки не лише пов’язана з повсякденною потребою кожної людини, а й відбиває традиції та звичаї будь-якого народу чи етносу [4, с. 32].

Тематична група “Назви їжі” містить невичерпну мовну, історичну та етнографічну інформацію. Вона повною мірою відображає народні соціально-економічні умови, ступінь розвитку суспільного організму й культурну спадщину поколінь. Характер харчування залежить від багатьох чинників: соціальних, історичних та природно-географічних умов, господарськокультурної специфіки [7, с. 3].

Лексику на позначення їжі та кухонного начиння в українських говорах розглянуто в дисертаціях Є. Д. Турчин “Загальні назви їжі в говорах української мови” [27], Еріки Гоци “Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах” [9], З. Т. Ганудель “Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари)” [5], Людвіга Ура “Назви їжі й кухонного начиння в південних ужансько-латорицьких угорських говірках Закарпатської області” [29].

Значний матеріал про ТГ “Назви їжі” знаходимо у працях Н. Загнітко [14], М. Волошинової [4], З. Бичка [2], Т. Ястремської [32], І. Магрицької [18] та інших науковців. Однак зазначена діалектна лексика недостатньо вивчена в наддністрянських говірках.

Предметом цієї статті є назви страв із борошна, зафіксовані в діалектному мовленні мешканців Підгаєччини.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичні особливості назв страв із борошна в ареалі Підгаєччини. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) визначити функціональну активність маніфестантів на позначення страв із борошна в досліджуваній говірці; 2) установити лексико-

семантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами; 3) з'ясувати принципи номінації в окресленій лексико-семантичній групі (ЛСГ).

Актуальність розвідки зумовлена відсутністю комплексного вивчення назв їжі говірки Підгаєччини.

Матеріалом для дослідження слугують польові записи в 34-х населених пунктах Підгаєцького району, Тернопільської області.

Тематична група "Назви їжі", як і інші словникові об'єднання, насамперед характеризується складною іманентною структурою та багатоплановими зв'язками. Вона має в собі відносно автономні мікрогрупи лексики, віднесення яких до однієї тематичної групи відбувається на засадах логіко-поняттєвого характеру. До складу цієї лексики входять традиційні й інноваційні утворення, пов'язані з різними етапами розвитку матеріальної культури [2, с. 70].

У підгаєцькій говірці простежується значна кількість назв їжі для номінації одного й того денотата. Лексика, яка позначає їжу, неоднорідна за значеннями й зазнає диференціації.

ЛСГ "Назви страв із борошна" у говірці Підгаєччини репрезентована значною кількістю семем. Для дослідження в цій статті обрано такі: 'хліб', 'плоский, круглої форми виріб із прісного тіста, випечений на плиті', 'обрядовий хліб, який печеться вдень перед святом', 'виріб із борошна, розкачаного тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка', 'виріб із борошна, приготовлений на кип'яченому меду'.

Хліб та інші вироби з борошна для українців є важливими продуктами харчування. У повсякденному раціоні селян і вироби з борошна, і хліб як життєво важливий продукт завжди були популярними й, отже, належать до архаїчних атрибутів харчування слов'ян. [4, с. 32]. На Україні хліб завжди був особливою святинею, з якою пов'язане не тільки щоденне харчування людей, але й різні обряди, звичаї, повір'я [8, с. 17].

Сему 'хліб' на Підгаєччині репрезентовано здебільшого загальноновживаними лексемами: *хліп*, *хліб* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага, Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.), *хлібина* (Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин.), *буханка* (Підг., Сільце, Гал., Гол., Заг., Стар. м.), *буханець* (Гол., Вол., Веб., Моз.), *ба'лабух* (Рудн., Лиса), *пшеничний хліп* (Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Литв., Рудн., Лиса, Нос.), *пшеничний хліб* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага, Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.), *білий хліп* (Підг., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Муж., Гол., Вол., Заг., Стар. м.), *пет'юваний хліп* (Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Литв., Рудн., Лиса, Нос.), *разовий хліп* (Литв., Рудн., Лиса, Нос.), *житний хліп*, *житний хліп*, *чорний хліп* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага, Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.), *в'їс'аний хліп*, (Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Литв., Рудн., Лиса, Нос.), *булка* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага, Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.).

Назва *хліб* є літ. нормою укр. мови [26: XI, с. 78], походить від прасл. *xlěbъ* "хліб". Припускається праслов'янське запозичення з герм. **hlaiba-* "хліб; паляниця хліба; вимішаний у діжі" [12: VI, с. 181]. Хліб печуть з борошна, який скрізь на дослідженій території, як і в українській літературній мові, називається *мука* < від прасл. **moka* [12: III, с. 531]. Лексема *хліб* простежується у всіх говорах укр. мови.

Назви *буханка*, *буханець* від *бухан* є літературною нормою української мови, зафіксовані як 'пшенична або гречана хлібина; взагалі одна хлібина' [26: I, с. 266]. Найбільш вірогідним є те, що слова запозичені через польську мову (пол. *bochen*, *bochenek*) з середньовісньонім. *vochenze*, *fochenz* "вид печива, білий хіб", які походять від лат. *focācius* "спечений у попелі" [1: I, с. 311]. Лексеми *бо'хонь*, *бо'хань* 'хлібина, бухан, буханка' у пам'ятках української писемності фіксується з першої половини XVI ст. [8, с. 21].

Лексему *буханець* зафіксовано в гуцульських говірках – ‘буханка (хліба)’ [21, с. 28], буковинських – ‘невелика булочка, хлібець, який гарячим обкачують у тертий часник з олією’, ‘хлібина, спечена на листку з капусти або хріну’ [25, с. 37], одеських *бохо'нець* ‘біла хлібина’ [20, с. 15], полтавських *буханець* ‘ржаная с гречневой мукой лепешка’ [8, с. 22], львівських *бо'ханець*, *бо'хонець* ‘буханка (хліба)’ [30, с. 105], у східнослов'янських *буханка*, *буханець* ‘хліб’ [4, с. 34]. У західнополіських говірках цій лексемі властиве обрядове значення ‘хлібина, з якою йдуть весільні гості на весілля (замість короваю)’, *буханка* ‘хлібина’ [1, т. I, с. 29, 41]. Відомо ця назва й у поліських говірках, де зафіксовано варіанти *бо'хан*, *бо'ханка*, *бо'хонка*, *бо'хон'ка*, *бо'хунка*, *бу'хонка* ‘хлібина, яку перед випіканням викачують у борошні’ [17, с. 35]. У бойківських говірках номен *бохо'нець* уживають на позначення ‘шматка хліба’ [22, т. I, с. 68]. Лексичними паралелями є рос. *бухо'нец* “ситный (испеченный из просеянной, обычно пшеничной муки) хлеб” [10, т. I, с. 146].

Зафіксована лексема *бал'абух* як літературна норма української мови подається у СУМ зі значенням ‘невелика булочка’ [26, т. I, с. 93]. Етимологи припускають, що слово *бал'абух* походить від основи **bal-*, **bala-*, наявною в слов'янських мовах у словах, що позначають круглі предмети, або *бух-* (пор. слов'янське *buxnoti* ‘пухнути, набухати’), хоча кінцевої думки немає [12, т. I, с. 122]. Лексичними паралелями є рос. *бал'абуша* “булка, білий хлібець”, *балаб'ошки* “пампушки, млинці”, біл. *балаб'уша* “житний або пшеничний хліб”, пол. *balabuch* “гречаний або житний пиріг” [12, т. I, с. 122].

Така назва поширена в багатьох говірках укр. мови, зокрема в бойк. *ба'лабух* ‘пиріг з картопляного пюре з молоком, печений на листку капусти’ [8, с. 100, 107], гуцул. *ба'лабух* ‘печиво у вигляді булочок, невеликі хлібини’ [15, с. 133], львів. *ба'лабух* ‘спечений нашвидкуруч виріб з тіста, булочка’ [30, с. 70], буков. *ба'лабух* ‘грудка, шматок’, ‘невеличка булочка’, ‘недопечений хліб’ [19, вип. I, с. 15], карпат. *ба'лабух* ‘невеличкий круглий хлібець із залишків вишкрябаного з корита тіста’ [8, с. 19], полт. *ба'лабухи*, *ба'лабушки* ‘спечені або зварені з тіста хлібні шишки’ [8, с. 25], західнопол. *ба'лабух* ‘невелика кругла хлібина із залишків тіста’ [16, с. 69], західнополіс. *ба'лабуха*, *ба'лабушок* ‘пампушечка; невеличка хлібина’ [1, т. I, с. 8].

Залежно від того, з якого борошна і яким способом печуть хліб, на обстеженій території розрізняють різні види хліба, наприклад: ‘хліб випечений із пшеничної муки’ носить назву *пше'нич'ний хліп*, *білий хліп*, *петл'ований хліп*, *разовий хліп*, *чорний хліп*; ‘з житньої муки’ – *житний хліп*, *чорний хліп*; ‘з вівсяної муки’ – *ві'ус'аний хліп*, *ві'ус'аний хліп*.

У назві *петл'ований хліп* означення мотивується сортом муки; *петл'ований* ‘дуже тонко змелений (про муку)’, *петл'увати* ‘тонко молоти муку’ [8, с. 18]. У СУМ слово *питель* зафіксовано як ‘млин, на якому змелюють біле борошно особливим помолом’, *питлювати* ‘молоти і просівати борошно особливого дрібного помолу’ [26, т. VI, с. 368, 369], походить від прасл. **pečьlja* або *pečьja* [12, т. IV, с. 361].

Подібні номінації засвідчено в інших говірках, зокрема у сусідній львівській *питл'ований хліп* [30, с. 769], карпатській *петл'ований хліп* [8, с. 17], південноволинській *питл'ований хліп* ‘житний’ [8, с. 18], західнополіських говірках *петл'овий* ‘пшеничне борошно тонкого помолу’ [1, т. II, с. 42].

Лексема *булка* на досліджуваній території носить назву ‘солодкого невеликого хліба із білого пшеничного борошна’, що є літературною нормою української мови [26, т. I, с. 253]. Походження слова *булка* не зовсім ясне, очевидно, пов'язане з *була'ва*, *булька*, які зводяться до прасл. **bul-a* “куля, гуля, набалдашник”, **bul-(j)-* “пузир, пухир, куля, брила, грудка” або з слов'янських мов, мабуть, було запозичене *Bulke* “булка” [12, т. I, с. 290]. Проте переважна більшість дослідників вважає, що назва *булка* в слов'ян – запозичення. Одним із перших цю думку висловив О. Переображенський, який зауважив, що рос. *булка* походить через пол. *bulka* (у пам'ятках писемності з XV ст.) з латинської мови. Ф. Славський упевнений, що рос. і укр. *булка* від пол. *bulka*, утвореного суфіксальним способом від запозиченого слова, точне джерело якого, на думку вченого, встановити важко [8, с. 25].

Назва *булка* фіксується і в інших говорах української мови: у наддністрян. *булка* ‘хліб круглої форми’ [2, с. 133], бойк. *бунка* ‘булка’ [22, ч. I, с. 76], західнополіс. *булка* ‘хліб із пшеничного борошна’ [1, т. I, с. 36], поліс. *бул'а* ‘хліб’ [17, с. 36].

Лексичними паралелями є рос. біл. болг. *булка*, пол. *butka, buta* “великий круглий хліб”, чес. *bula* “великий круглий хліб” [12, т. I, с. 290].

Лексема *разовий* мотивується тим, що такий хліб спечений з борошна (один раз перемелене) грубого помолу.

Семема ‘плоский, круглої форми виріб із прісного тіста, випечений на плиті’ у підгаєцькій говірці репрезентована номенами: *корж* (Підг., Гал., Старе м., Муж., Мирне), *корш* (Підг., Заг., Гол., Старе м., Сільце), *пал’а’ниці’а* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага., Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.), *пали’ниці’е* (Литв., Рудн., Лиса, Нос.).

Лексема *корж* є літературною нормою української мови [26, т. IV, с. 289]. Щодо походження, то задовільного етимологічного пояснення немає, припускається власне східнослов’янське утворення від **kʲʲg* неясного походження. Також існує мало переконливе твердження про спорідненість з рос. *кор’га* “криве дерево” [12, т. III, с. 17].

Подібна назва наявна і в інших діалектних ареалах: буков. *корж* ‘паляниця, сухар’ [25, с. 292], гуцул. *корж* ‘хліб із кукурудзяної муки’ [21, с. 98]; західнополіс. *‘коржик* ‘плоский виріб з прісного тіста’; ‘малий і тонкий кукурудзяний хліб’ [1, т. I, с. 243], бойк. *кор’жі* ‘вівсяні коржі’ [22, ч. I, с. 377]. У лемківській говірці лексема *корж*, носить назву *п’л’ацок*, *жи’л’аник* (житній прісний); *капус’ці’аник* (печений з капустою), *ме’д’івник* (медовий); *рі’пенник* (з ріпи і кукурудзяного борошна) [11, с. 171]. Лексичними паралелями є рос., біл. (*корж* id.) і словен. (*korž* “булка”) [8, с. 21].

Назва *пал’а’ниці’а* ‘плоский прісний хліб, спечений на плиті’ є нормою української літературної мови [26, т. VI, с. 33]. Походження слова *паляниця* етимологи пов’язують з процесом виготовлення цього виробу: похідне утворення від *пал’ити*; назва зумовлена тим, що при випіканні такого хліба чи печива на ньому утворюється суха, іноді пригоріла скоринка [12, т. V, с. 270]. Лексема добре відома і в інших українських діалектах, зокрема у карпат. *пал’а’ниці’а* ‘хлібина переважно з пшеничного борошна, певним чином змішаного’ *пале’ниці’а* ‘коржик з вівсяного борошна (тісто кисле) [8, с. 22], буков. *пала’ниці’а* / *палан’иці’е* ‘корж із прісного тіста, спечений на плиті’ [25, с. 379], бойк. *пали’ниці’а* ‘хлібина, яка змочується водою при викачуванні’ [22, ч. II, с. 35], з таким же значенням лексему зафіксовано у поліс. говорах *пал’е’ниці’а* [17, с. 150]. У говірці Одещини лексема *пал’а’ниці’а* це ‘круглий із прісного тіста пиріг із сиром, капустою чи яблуками’ [20, с. 55]. Лексичними паралелями є рос. *пале’ниці’а*, *паля’ниці’а*, пол. *paleńica, palanica* [26, с. VI, с. 33].

Семема ‘обрядовий хліб, який печеться вдень перед святом’ на досліджуваній території позначена такими назвами: *ко’лач*, *‘ласка*, *коро’вай* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага., Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.).

Лексема *ко’лач* у Підгаєцькій говірці уживається зі значенням ‘обрядового хліба, круглої або подовгастої форми із крученого й переплетеного тіста, що випікається до Різдва’. Слово *ко’лач* фіксується в усіх слов’ян. мовах: рос. *ка’лач*, *ко’лач* ‘круглий крендель, плетена булочка з білої муки’, біл. *ка’лач*, пол. *kolacz* та ін., походить від прасл. **kōlaśь* ‘печений хліб круглої форми’, похідне утворення від *kolo* “коло” [12, т. II, с. 348]. Назва поширена в багатьох говорах української мови з різним значенням: у бойк. та гуцул. говірках *ка’лач* ‘великодня булка перед посвяченням’, *ко’лач* ‘коровай, весільний дарувальний хліб’, ‘обрядовий калач, який пекли на весілля, на поминки або на Різдво’, ‘плетений калач із діркою посередині, який випікають на весілля, на поминки та на Спаса’ [22, т. I, с. 366; 21, с. 96]; у поліс. говорах назва має обрядове, й буденне значення: ‘спечений калач, який передавали родичам як знак запрошення на весілля’, ‘обрядовий хліб на весіллі замість короваю’, ‘бублик’ [1, т. I, с. 205; 17, с. 89]; буков. – ‘калач’ [16, с. 68]; карпат. – ‘невеликий круглий хлібець із залишків вишкрябаного з корита тіста’ [8, с. 19]; наддністрян. – ‘круглий хліб із діркою всередині’ [2, с. 134]. На Одещині лексема *ка’лач* простежується з переносним значенням ‘камінний чи дерев’яний зруб біля криниці’ [17, с. 36].

Лексему *ка’лач* засвідчено як у діалектах, так і в літературній мові. див. *ка’лач*, ‘білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста’ [26, т. VI, с. 75; 13, с. 267; 7, т. II, с. 267].

Лексема *'паска'* на Підгаєччині вживається на позначення 'переважно солодкого хліба циліндричної форми, який випікається до Великодня'. *'Паска'* – зі значенням 'солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до Великодня' є загальноукраїнською назвою та літературною нормою української мови [26, т. VI, с. 86]. В українську мову слово *'паска'* "великодній хліб" запозичено з грецької мови, також існує думка про виникнення фонетичної форми *паска* з *пасха* на слов'янському ґрунті. Лексичними паралелями до укр. є: пол. *pascha* "великодня їжа", рос. *'паска'* "великодній свячений сир", біл. *паска* "паска" [12, т. IV, с. 305].

Такі ж назви зустрічаємо у львівській говірці *'паска'* 'обрядовий солодкий здобний хліб циліндричної форми, який випікають на Великдень' [30, с. 531], лемківській *сьвяче'нина* (освячена в кошику) [11, с. 236], західноволинській *'паска'* 'Великодній здобний високий хліб' [28, с. 180], у наддністрянському говорі *'паска'* 'великодній хліб' [2, с. 134].

Назва *коро'вай* на досліджуваній території фіксується як 'великий круглий здобний хліб із прикрасами з тіста, який печуть на весілля' що є українською літературною нормою [12, т. IV, с. 294].

Щодо походження слова *коро'вай* від псл. **korvajь* "коровай", то загальноприйнятої етимології немає; найбільш імовірним здається походження від прасл. **korva* "корова", зумовлене, очевидно, поширеною у слов'ян подібністю обрядових булочних виробів за формою до корови взагалі чи її голови з рогами або вимені [12, т. III, с. 35].

Подібні номінації засвідчено в інших говірках, зокрема у наддністрян. *корог'вай* 'коровай' [2, с. 134], *коро'вал'* [31, с. 149], *кар'вай* [26, с. 138], західнополіс. *коро'вайец'* 'коровай' [1, т. I, с. 212], східнословобж. *кара'вай* 'коровай' [15, с. 99], надсян. *куру'вай* [24, с. 160, 179], у бойківськ. *курог'вай* 'великий буханець хліба', 'великий буханець хліба печений на весілля', 'хліб, який давали пастухові в перший день пасіння' [22, т. I, с. 379].

Семема 'виріб із борошна, розкачаного тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка' на Підгаєччині репрезентована лексемами: *за'виване'ц'* Яблун., Зав., Заст., Литв., Рудн., Лиса, Нос.), *за'виванец'* (Литв., Рудн., Лиса, Нос.), *за'вивач* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага., Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.), *за'вивани'к* (Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин.).

Із цим значенням подібні назви фіксуються у наддністрянських говірках *за'вивач*, *за'виванец'* 'пиріг із фруктами' [2, с. 135]. У карпатських говорах простежується цілий ряд лексем для передачі вищезгаданої семми: *за'виване'ц'*, *за'виванец'*, *зави'вач*, *за'вивани'к*, *за'виваний ко'гач*, *ст'рудел'* та інш., у буковинських *за'виваник*, *за'виванец*, *за'виваниц'* 'вид пирога, рулет' [19, вип. III, с. 10], у поліських *зави'вал'ник*, *зави'вал'нік* має значення як 'налисник' [17, с. 75], у львівській говірці побутує лексема *за'виванец'* [30, с. 271].

Назва *завиванець* 'пиріг, спечений із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка; струдель' є літературною нормою української мови [26 т. III, с. 46]. Слово *завиванець* "рулет" походить від прасл. *viti* "вити", споріднене з лит. *vūti* "вити, звивати, сукати" Лексичними паралелями виступають рос. *вить*, біл. *віць*, пол. *wić*, чес. *viti*, болг. *вiя* [12, т. I, с. 384].

На позначення семми 'пляцок, приготовлений на кип'яченому меду' у досліджуваній говірці вживається лексема *мед'ї'уник* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Сонячне, Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Вага., Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. м.).

Назва *мед'ї'уник* "медовий корж" є літературною нормою української мови [26, т. IV, с. 664, 666], що походить від прасл. *medъ* "мед", яке фіксується і в інших мовах – пол. *miod*, рос., біл. *мёд*, чес., слц. *med*. [12, т. III, с. 427]. Номен *мед'ї'уник* відомий також у гуцульських говірках *'медівник* 'медовий пиріг' [15, с. 121], карпатських *мед'ї'уник* 'пряник, приготовлений на кип'яченому меду' [8, с. 30].

Отже, проведене дослідження свідчить про те, що певна кількість зафіксованих у говірці лексем є загальноновживаними в літературній мові, що підтверджено

лексикографічними джерелами, однак є ряд слів, що функціонують лише в говірках Підгаєччини (*мед'ів'ник*). Уживані назви говірки Підгаєччини становлять організовану систему, елементи якої тісно пов'язані між собою. Зафіксовані лексеми наявні й в інших діалектних континуумах. Слід зауважити, що у більшості випадків досліджені номінації мотивовані способом виготовлення страви (*за'виванець*, *зави'вач*, *пал'а'ниц'а*), зовнішнім виглядом (*коро'вай*, *ко'лач*) та розміром виробу (*ба'лабух*). У говірці Підгаєччини наявні діалектні номени, що характеризуються рядом лексичних, семантичних, фонетичних, словотворчих особливостей.

Для повної характеристики зазначеного сегмента лексики харчування, уживаної у говірці Підгаєччини, необхідно дослідити кожну групу назв страв з борошна за конкретним способом їх приготування, що утворюють окремі лексичні мікрогрупи. Тільки за умови аналізу всіх лексико-семантичних мікрогруп назв їжі можна мати цілісне уявлення про специфіку назв досліджуваної ЛСГ (а значить і ТГЛ їжі) говірки Підгаєччини.

Література

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.
2. Бичко З. М. Діалектна лексика наддністрянського говору / З. М. Бичко. – Тернопіль : Лідер, 2000. – 280 с.
3. Брилінський Д. Словник подільських говірок / Д. Брилінський. – Хмельницький, 1991. – 199 с.
4. Волошинова М. О. Назви страв із борошна в українських східнословобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика. – 2011. – № 1 (22), Ч. II. – С. 32–41.
5. Ганудель З. Т. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / З. Т. Ганудель. – Братислава ; Пряшів, 1980. – 22 с.
6. Гонтар Т. О. Народне харчування українців Карпат / Т. О. Гонтар. – К. : Наук. думка, 1979. – 137 с.
7. Грінченко Б. Д. Словарь украинского языка : в 4 т. / Б. Д. Грінченко. – К. : Вид-во АН УРСР. – Т. 1–4. – 1958–1959.
8. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах / Е. Д. Гоца. – Ужгород : Гражда, 2010. – 360 с.
9. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Гоца Е. Д. – К. : Б.в., 2001. – 20 с.
10. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Издательство М. О. Вольф, 1912.
11. Дуда І. Лемківський словник / І. Дуда. – Тернопіль : Астон, 2011. – 376 с.
12. Етимологічний словник української мови : в 7 т. – К. : Наук. думка, 1982–2012.
13. Жайворонок В. В. Знаки української етнопольтури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
14. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Н. Г. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 19 с.
15. Закревська Я. Гуцульські говірки. Короткий словник / Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
16. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк. – К. : Наук. думка, 1987. – 267 с.
17. Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1972. – 260 с.
18. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Магрицька І. В. – Запоріжжя, 2000. – 23 с.
19. Матеріали до словника буковинських говірок / Ю. О. Карпенко, К. М. Лук'янюк, В. А. Прокопенко та ін. – Чернівці, 1970–1979. – Вип. I–IV.
20. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А. А. Москаленко. – Одеса, 1958. – 80 с.
21. Неґрич 2008 – Неґрич М. Скарби гуцульського говору : Березови / М. Неґрич. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.

22. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К., 1984. – 439 с.
23. Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.
24. Пшепюрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / М. Пшепюрська-Овчаренко. – Перемишль, 2007. – 300 с.
25. Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
26. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, – 1970–1980. Т. 3. – 1970–1980.
27. Турчин Є. Д. Лексика питання в українських восточнопопесских говорах : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Український язык” / Турчин Є. Д. – Київ, 1990. – 22 с.
28. Українська діалектна лексика : зб. наук. праць / І. Г. Матвіяс. – К. : Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, 1987. – 270 с.
29. Ур Л. Л. Назви їжі й кухонного начиння в південних ужансько-латорицьких угорських говірках Закарпатської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.09 “Фінно-угорські та самодійські мови (угорська мова)” / Л. Л. Ур. – Ужгород, 2004. – 19 с.
30. Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – 852 с.
31. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів, 2008. – 288 с.
32. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування / Т. Ястремська. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 424 с.

**Список умовних скорочень обстежених населених пунктів
Підгаєцького району, Тернопільської області**

Підг. – м. Підгайці	Бок. – с. Боків
Шумл. – с. Шумляни	Угрин. – с. Угринів
Яблун. – с. Яблунівка	Зав. – с. Завалів
Заст. – с. Заставче	Біл. – с. Білокриниця
Литв. – с. Литвинів	Рудн. – с. Рудники
Нос. – Носів	Верб. – с. Вербів
Голг. – с. Голгоча	Моз. – с. Мозолівка
Пан. – с. Пановичі	Попл. – с. Поплави
Степ. – с. Степове	Нов. – с. Новосілка
Юстин. – с. Юстинівка	Гнил. – с. Гнильче
Черв. – с. Червень	Зат. – с. Затурин
Муж. – с. Мужилів	Мих. – с. Михайлівка
Сер. – с. Середне	Гал. – с. Галич
Вол. – с. Волиця	Заг. – с. Загайці
Стар. м. – Старе місто	Гол. – с. Голендра

Скорочення:

Біл. – білоруська, бойк. – бойківський, болг. – болгарська, буков. – буковинський, герм. – германська, гуцул. – гуцульський, закарпат. – закарпатський, західноволин. – західноволинський, західнополіс. – західнополіський, карпат. – карпатський, лат. – латинська, лемк. – лемківський, лит. – литовська, львів. – львівський, наддністрян. – наддністрянський, надсян. – надсянський, поліс. – поліс. – поліський, полт. – полтавський, пол. – польська, прасл. – праслов'янська, словен. – словенська, слов'ян. – слов'янська, слц. – словацька, східнословобож. – східнословобожанський, рос. – російська, укр. – українська, чес. – чеська.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ КОНТРАСТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 81'373:81(420):81(477)

**ТИПОЛОГІЯ НОМІНАЦІЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ НАЙМЕНУВАНЬ ПОСУДУ
В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Аладько Д. О.

Стаття присвячена типології моделей номінації посуду в англійській та українській мовах.

Ключові слова: номінація, типологія, вторинна номінація.

Статья посвящена типологии моделей номинации посуды в английском и украинском языках.

Ключевые слова: номинация, типология, вторичная номинация.

The article deals with the typology of kitchenware names in the English and Ukrainian languages.

Key words: nomination, typology, secondary nomination.

Аналіз номінативних процесів, мотиваційних моделей та розвитку вторинної номінації є важливою складовою сучасних мовознавчих студій. Теорія номінації дає можливість виявити глибинні механізми, які лежать в основі отримання предметами імен. Номінація в різних проявах перебувала в полі зору багатьох провідних лінгвістів (Н. Д. Арутюнова, Ю. Д. Апресян, В. Г. Гак, О. С. Кубрякова, В. М. Телія, М. Е. Рут та ін.).

Актуальність даної статті полягає в тому, що номінації артефактів потребують детального вивчення у зіставному аспекті з метою виявлення номінативних моделей, засобів семантичної і словотвірної деривації, образних та епідигматичних зв'язків, кореляції практичних та теоретичних досліджень..

Об'єктом статті обрано назви посуду в англійській та українській мовах. Метою статті є розгляд найменувань посуду з точки зору типології номінацій. У статті реалізуються такі завдання: окреслити основні напрямки класифікації номінацій у лінгвістиці, дослідити різні номінативні моделі на прикладі конкретної лексико-тематичної групи.

Питання типології (моделей, зразків, типів) номінацій найбільш детально розроблено В. Г. Гаком [2]. Відповідно до аспектів акту номінації (суб'єкта, об'єкта, номінанта, адресата), функції, зовнішньої форми, вчений пропонує "типологію типологій", яку ми спробуємо "пропустити" крізь найменувань посуду в зіставлюваних мовах.

Щодо ієрархії номінацій, основне розмежування проходить між первинними (прямими) та вторинними (похідними, опосередкованими) номінаціями. Первинна номінація можлива тоді, коли з'являється можливість за допомогою мовного елементу відтворити у свідомості той чи інший об'єкт. У предметних назвах домінує зовнішнє уявлення, візуальні ознаки стають змістовними ознаками. На нашу думку, первинна номінація в сенсі даної концепції, як творення нового імені (тобто нової лексичної одиниці) для позначення об'єкта, є результатом словотвірної деривації: *hunger* "чайник" [16, т. 3, с. 282], *варейка* "горщик" [6, с. 40]; а вторинна номінація, як використання наявної форми для позначення інших об'єктів, є результатом семантичної транспозиції: *сов* "глючик" [13, с. 38], *кабан* "глиняний горщик" [8, т. 1, с. 332].

За функцією розрізняються мовні та мовленнєві номінації. Мовні номінації є "віртуальними", вони використовуються як засіб для актуальних номінацій у мовленнєвих актах. Відмінність у даному випадку полягає у використанні різних кутів традиційного семантичного трикутника. Ми можемо говорити про сигніфікат як